

Ekološki aspekti izveštavanja velikih preduzeća u Srbiji

Environmental aspects of reporting of large-sized enterprises in Serbia

Grozdana Marinković¹

Beogradska bankarska akademija, Zmaj Jovina 12, Beograd, Srbija /
Belgrade Banking Academy, Zmaj Jovina 12, Belgrade, Serbia

Rad primljen / Received: 09.06.2023, Rad prihvaćen / Accepted: 07.08.2023.

Sažetak: Smanjenje uticaja poslovanja na životnu sredinu predstavlja jedan od ključnih ciljeva održivog razvoja društveno odgovornih kompanija. Imajući u vidu da proizvodni procesi i tehnologije kompanija iz različitih delatnosti nose veći ili manji rizik po okruženje, u radu se ukazuje na važnost ekološke orijentacije poslovanja i transparentnosti izveštavanja o uticajima poslovnih aktivnosti na životnu sredinu. Cilj rada je analiza nivoa objavljivanja informacija o ekološkim uticajima, zaštiti životne sredine i kvantitativnih ekoloških parametara odabrane grupe velikih preduzeća u Srbiji koja su prema nacionalnoj računovodstvenoj regulativi svrstana u subjekte nefinansijskog izveštavanja. U posebnom delu rada, akcenat je stavljen na analizu prakse kreiranja i prezentovanja izveštaja o održivom poslovanju sastavljenog u skladu sa međunarodno prihvaćenom metodologijom. Uprkos progresivnom rastu relevantnosti održivog poslovanja, rezultati analize pokazuju da najveći broj analiziranih preduzeća ne obelodanjuje kvantitativne ekološke indikatore.

Ključne reči: zaštita životne sredine, održivost, nefinansijsko izveštavanje, ekološki parametri, velika preduzeća.

Abstract: One of the key goals of the sustainable development of socially responsible companies is reducing the business impact on the environmental. Having in mind that the production processes and technologies of companies from various activities carry a larger or smaller risk for the environment, the paper points out the importance of ecological business orientation and transparency of reporting on the impact of activities on the environmental. The aim of the paper is to analyze the level of information disclosure on environmental impacts, environmental protection and quantitative environmental parameters of a selected group of large-sized companies in Serbia, that are classified as the subjects of non-financial reporting according to the national accounting regulations. In a separate part of the paper, emphasis is placed on the analysis of the practice of presenting sustainability reports that are compiled in accordance with an international accepted methodology. Despite the progressive growth of the importance of sustainable activities, the majority of analyzed enterprises do not present quantitative environmental indicators.

Keywords: environmental protection, sustainability, non-financial reporting, environmental parameters, large-sized enterprises.

¹orcid.org/0000-0002-9425-4479, e-mail: grozdana.marinkovic@bba.edu.rs

UVOD / INTRODUCTION

Održivost životne sredine predstavlja imperativ poslovanja naročito u uslovima kada se suočavamo sa sve prisutnijim klimatskim i ekološkim problemima koji se odnose na značajno korišćenje ograničenih prirodnih resursa i zagađenje vazduha, vode i

zemljišta prouzrokovano poslovanjem pojedinih kompanija. Definisanje ciljeva održivog razvoja, uspostavljanje održivog poslovanja i redukovanje štetnih uticaja poslovanja na okruženje neophodno je kako bi se sačuvala i unapredila životna sredina za buduće generacije i osigurala održiva budućnost.

Javno prezentovanje informacija o uticajima kompanija, proizvoda i usluga na životnu sredinu i društveno okruženje predstavlja zakonsku obavezu za određenu grupu velikih pravnih lica, ali ujedno i primer dobre poslovne prakse za preduzeća koja nisu subjekti nefinansijskog izveštavanja, ali koja su prepoznala važnost održivog poslovanja.

Društveno odgovorne kompanije pored ostvarivanja finansijskih performansi, u fokus poslovanja stavljaju društvene, socijalne i ekološke ciljeve. Maksimizacija profita kao vrhovnog cilja uz postizanje ciljeva održivog razvoja povećava korporativni imidž i ugled kompanije u okruženju. Preduzeća čiji proizvodni procesi i primenjene tehnologije nose negativne implikacije po životnu sredinu, usmerene su ne samo na monitoring i merenja nivoa zagađenja, već i na smanjenje uticaja poslovanja na okruženje. Sprečavanje ili redukovanje uticaja na životnu sredinu kroz smanjenje emisija zagađujućih čestica, smanjenje potrošnje i upravljanje vodom, upravljanje tokovima otpada, kao i korišćenje obnovljivih i čistih izvora energije, predstavlja jedan od ključnih ciljeva održivog razvoja. U cilju smanjenja rizika od ekoloških katastrofa i stvaranja poverenja društvene zajednice, kompanije koje svojim poslovanjem zagađuju životnu sredinu istražuju mogućnosti za primenu „čistih“ tehnologija i inovativnih načina za redukovanje uticaja na okruženje. Njihove aktivnosti su usmerene ne samo na monitoring zagađenja kroz ispunjenje različitih ekoloških propisa, već i na korišćenje obnovljivih izvora energije, tehnologija za reciklažu i povećanje energetske efikasnosti (Kemp et al., 2019).

Usled svega navedenog, čini se korisnim sagledavanje nivoa i kvaliteta prezentovanih informacija o ekološkoj orijentaciji poslovanja odabrane grupe preduzeća čije svakodnevne aktivnosti nose određeni rizik po životnu sredinu, što je i postavljeni cilj rada. U fokusu analize su velika preduzeća koja pripadaju sektorima osetljivim na probleme životne sredine. Uzimajući u obzir definisani cilj istraživanja, osnovna hipoteza u radu se odnosi na nizak nivo objavljivanja kvantitativnih ekoloških informacija u godišnjim izveštajima o poslovanju analiziranih preduzeća velikih zagađivača.

Predmet istraživanja su godišnji izveštaji o poslovanju grupe preduzeća za 2021. godinu koja je prema Zakonu o računovodstvu određena kao prva godina obaveznog nefinansijskog izveštavanja. Obveznici nefinansijskog izveštavanja su u obavezi da sastave nefinansijski izveštaj, kao samostalni izveštaj ili inkorporiran u godišnji izveštaj o poslovanju, a koji sadrži niz informacija o zaštiti životne sredine, socijalnim i kadrovskim pitanjima, poštovanju ljudskih prava, borbi protiv korupcije i podmićivanja.

Obaveza selektovanja i obelodanjivanja društvenih, socijalnih i ekoloških informacija se odnosi na društva od javnog interesa koja su razvrstana u velika pravna lica i koja na kraju obračunskog perioda imaju u proseku više od 500 zaposlenih (Zakon o računovodstvu, 2019). Nefinansijski izveštaj sadrži sumirane ESG informacije (environmental, social, governance) o uticaju poslovanja kompanije na životnu sredinu i društveno okruženje, kao i o aktivnostima iz oblasti korporativnog upravljanja. ESG koncept uključuje socijalne i faktore životne sredine, kao i faktore koji se odnose na upravljačke aspekte.

Ne umanjujući značaj društvenih i organizacionih elemenata ESG koncepta, u radu je akcent stavljen na ekološke faktore koji se odnose na klimatske promene i emisije ugljen-dioksida, eksploataciju ograničenih prirodnih resursa, zagađenje vazduha i vode, energetska efikasnost i upravljanje opasnim i neopasnim otpadom. Ujedno, u osnovi ESG koncepta je i izveštavanje o investicijama i inovacijama u tehnološkim procesima koje doprinose sprečavanju ili redukovanju uticaja poslovanja na životnu sredinu. Promovisanje čistije proizvodnje radi postizanja ušteda, redizajn operativnih procesa u cilju unapređenja ekološke efikasnosti i ispunjenja novih ekoloških kriterijuma, kao i upotreba ekološki prihvatljivih materijala predstavljaju tipične primere zelenih inovacija koje ostvaruju pozitivan uticaj na ekološke performanse (Wang et al., 2021). Korisnost implementacije ESG koncepta u izveštavanju se ogleda ne samo u kvalitativnim obelodanjivanjima, već prewashodno kvantitativnim merenjima o uticaju kompanije, proizvoda ili usluge na životnu sredinu. Kvantitativni indikatori su pod snažnim uticajem delatnosti kompanije, mogu biti iskazani u apsolutnim ili relativnim brojevima i predstavljaju relevantne informacije na koje se zainteresovane strane mogu osloniti u procesu donošenja poslovnih odluka (Jovanović Škarić, 2013).

Pored zakonske obaveze nefinansijskog izveštavanja, pojedine kompanije u Srbiji u cilju promovisanja društvene i ekološke orijentacije poslovanja, samoinicijativno sastavljaju i objavljuju izveštaje o održivosti po međunarodno priznatoj metodologiji. U radu je sprovedena analiza prakse kreiranja izveštaja o održivosti, a zatim i sveobuhvatna analiza informacija prezentovanih u njima. U vezi sa prethodnim, u radu se ispituje posebna hipoteza da kod većine analiziranih preduzeća nije prisutna praksa sastavljanja izveštaja o održivom poslovanju.

1. MATERIJALI I METODE / MATERIALS AND METHODS

Pored dostavljanja redovnih finansijskih izveštaja, pravna lica su dužna da kreiraju godišnji izveštaj

o poslovanju koji uključuje objektivan pregled razvoja i rezultata poslovanja, kao i sve relevantne informacije o aktivnostima koje su važne za poslovno odlučivanje, zajedno sa opisom rizika i neizvesnosti kojima su preduzeća izložena. U skladu sa odredbama zakona, godišnji izveštaj o poslovanju obveznika nefinansijskog izveštavanja sadrži i nefinansijski izveštaj sa objavljenim informacijama o primenjenom poslovnom modelu i politikama, osnovnim rizicima u poslovanju i načinu na koji kompanije upravljaju rizicima, kao i ključnim nefinansijskim pokazateljima uspešnosti relevantnim za određeno poslovanje (Zakon o računovodstvu, 2019). U pogledu obaveze javnog prezentovanja nefinansijskih informacija, nacionalna računovodstvena regulativa je usklađena sa Direktivom Evropske unije 2014/95/EU u čijoj osnovi je obavezujuće nefinansijsko izveštavanje za poslovne entitete čije prosečan broj zaposlenih prelazi 500, kao i objavljivanje informacija o raznolikosti određenih velikih preduzeća i grupa (European Union, 2014).

Predmet istraživanja u radu su godišnji izveštaji o poslovanju za 2021. godinu četrnaest preduzeća čije primenjene tehnologije i proizvodni procesi nanose štetu životnoj sredini. Sva analizirana preduzeća predstavljaju velike ekološke zagađivače i uključena su u Nacionalni registar izvora zagađivanja Agencije za zaštitu životne sredine koji sistematizuje informacije o izvorima zagađivanja odnosno preduzećima čije tehnologije, proizvodni procesi i aktivnosti imaju značajne ekološke implikacije (Agencija za zaštitu životne sredine, 2023). Jedinstveni registar životne sredine sadrži podatke o izvorima zagađivanja, vrstama, količinama, načinu i mestu ispuštanja zagađujućih materija u vode, vazduh i zemljište, kao i o vrsti, količinama i tretmanu opasnog i neopasnog otpada (Stevanović et al., 2014). Analiza obuhvata po jedno preduzeće iz sektora A – Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo i sektora B – Rudarstvo, jedanaest kompanija koje pripadaju sektoru C – Prerađivačka industrija, i jedno preduzeće koje posluje u sektoru D – Snabdevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija. Sva analizirana preduzeća su razvrstana u velika pravna lica koja na dan bilansa prelaze kriterijum prosečnog broja od 500 zaposlenih u toku obračunskog perioda. Navedeni kriterijum obavezuje analizirana preduzeća da obelodanjuju ekološke, društvene i socijalne informacije u formi nefinansijskog izveštaja. Ekološki podaci za prvu godinu obaveznog nefinansijskog izveštavanja su preuzeti iz izveštaja o poslovanju koji su javno dostupni u Registru finansijskih izveštaja Agencije za privredne registre Republike Srbije (APR).

Prema nacionalnoj zakonskoj regulativi, sva preduzeća koja su razvrstana u velika pravna lica su u obavezi da sa društvom za reviziju ugovore nezavisnu verifikaciju godišnjih finansijskih izveštaja. Istovremeno, kao obveznici revizije godišnjeg finansijsko-izveštajnog seta potrebno je da od društva za reviziju dobiju potvrdu da li je nefinansijski izveštaj sastavljen u skladu sa odredbama Zakona o računovodstvu. U skladu sa predhodnim, predmet analize se proširuje na izveštaje nezavisnih revizora za 2021. godinu koji su objavljeni u Registru finansijskih izveštaja.

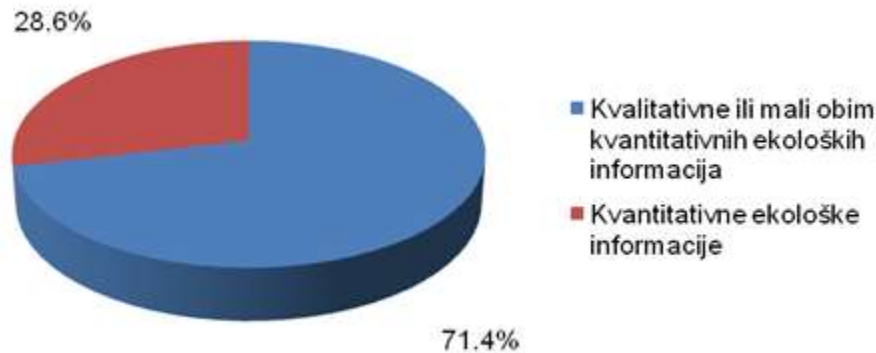
2. REZULTATI I DISKUSIJA / RESULTS AND DISCUSSION

Zakonska obaveza kreiranja i objavljivanja godišnjeg izveštaja o poslovanju odnosi se na preduzeća razvrstana u velika i srednja pravna lica, kao i društva od javnog interesa bez obzira na veličinu (Zakon o računovodstvu, 2019). Rezultati sprovedene analize pokazuju da sva analizirana preduzeća iz sektora osetljivih na probleme životne sredine prezentuju informacije ekološkog karaktera u nefinansijskom delu godišnjeg izveštaja o poslovanju ili posebnom izveštaju. Ipak, rezultati sveobuhvatne analize potvrđuju dominaciju kvalitativnih, najčešće optimističnih informacija o ekološkim aspektima poslovanja i neretko potpuno izostavljanje kvantitativnih podataka u vidu različitih eko indikatora.

Do istog zaključka o niskom nivou transparentnosti kvantitativnih ekoloških informacija došlo se u istraživanju u kome je stavljen fokus na analizu godišnjeg finansijsko-izveštajnog seta 40 preduzeća velikih zagađivača za obračunski period 2018-2020. godina. Autori su ustanovili da je približno 20% preduzeća zagađivača razvrstanih u mala, srednja i velika pravna lica objavljivalo u kontinuitetu ekološke informacije u napomenama uz finansijske izveštaje, 55% u godišnjem izveštaju o poslovanju, a svega 22% je uporedo izveštavalo o inovativnim aktivnostima koje su doprinele sprečavanju ili redukovanju negativnih implikacija poslovanja na okruženje (Marinković, Stevanović, 2022). Rezultati analize finansijskih izveštaja najbolje rangiranih kompanija u Srbiji sa stanovišta uspešnosti za 2019. godinu pokazuju da najveći broj izostavlja objavljivanje kvantitativnih podataka i prezentuje opisne informacije. Svega 25% kompanija koje su bile predmet istraživanja, u napomenama uz finansijske izveštaje objavljuje ekološke troškove ili formirana dugoročna rezervisanja za životnu sredinu, dok godišnji izveštaji o poslovanju 73% kompanija obuhvaćenih analizom sadrže informacije o ekološkim aktivnostima i projektima u cilju unapređenja zaštite životne sredine (Marinković, 2021).

Godišnji izveštaji o poslovanju deset preduzeća koja su predmet analize ili približno 71,4% uglavnom sadrže opisne ili informacije sa malo kvantifikacije o uticajima poslovanja na okruženje i aktivnostima

ulaganja u životnu sredinu. Četiri preduzeća ili 28,6% objavljuju detaljne kvantitativne ekološke informacije i eko-indikatore.

Grafikon 1. Obelodanjivanje ekoloških informacija u godišnjem izveštaju o poslovanju analiziranih preduzeća za 2021. godinu

Graph 1. Disclosures of environmental information in the annual business report of analyzed enterprises for 2021

Izvor: Autor na osnovu podataka Agencije za privredne registre

Source: Author based on data from Serbian Business Registers Agency

Preduzeće iz sektora poljoprivrede čija je osnovna delatnost uzgoj živine obelodanjuje detaljne informacije o srednjim izmerenim vrednostima azotnih oksida, sumpornih oksida i ugljen monoksida u vazduh, srednjim godišnjim izmerenim vrednostima zagađujućih materija u otpadnoj vodi, kao i informacije o količinama i postupcima zbrinjavanja opasnog i neopasnog otpada. Kompaniju koja se bavi eksploatacijom ruda odlikuje oskudna transparentnost i kratke, opisne informacije o aktivnostima ulaganja u zaštitu životne sredine u godišnjem izveštaju o poslovanju, ali i ESG izveštavanje sa detaljnim, dominantno kvalitativnim informacijama u formi nefinansijskog izveštaja. U delu nefinansijskog izveštaja koji se odnosi na ekološki aspekt poslovanja, preduzeće izveštava o sistematskom praćenju kvaliteta životne sredine kroz monitoring kvaliteta vazduha, zemljišta, vode i buke, i javno prezentuje informacije o izvršenim merenjima nivoa zagađenja i ispitivanim kvantitativnim parametrima.

Preduzeće iz oblasti iz prerađivačke industrije čija je osnovna delatnost proizvodnja, prerada i distribucija mesa i mesnih prerađevina objavljuje oskudne, opisne informacije o društveno odgovornom poslovanju i visokoj ekološkoj svesti. Kompanija koja obavlja istu delatnost kao prethodna izveštava o ekološkim aktivnostima u godišnjem izveštaju o poslovanju. Usmerenost na aktivnosti povećanja energetske efikasnosti i stvaranja energije za proizvodne procese, smanjenje generisanja otpadnih voda, kao i redukovanje emisije CO₂ su njeni prioriteti. Odgovorno ponašanje prema životnoj sredini

kompanije iz iste delatnosti kao i prethodno pomenute sprovodi se kroz korišćenje najboljih izvora energije, racionalizaciju korišćenja prirodnih resursa i efektivno upravljanje otpadom. Godišnji izveštaj ove kompanije odlikuju kratke, opisne i optimistične informacije o privrženosti politici zaštite životne sredine. Integrisanje principa kojima se osigurava pravilno upravljanje prirodnim resursima i modifikovanje poslovnih procesa u cilju smanjenja i pravilnog zbrinjavanja generisanog otpada, u osnovi je poslovne filozofije kompanije koja se bavi proizvodnjom ulja i masti. Kompaniju odlikuje ESG izveštavanje u formi nefinansijskog izveštaja kao sastavnog dela godišnjeg izveštaja o poslovanju, bez objavljivanja kvantitativnih ekoloških indikatora. Kontrola zagađenja i zaštita životne sredine su integrisane u strategiju poslovanja kompanije čija je osnovna delatnost proizvodnja piva. U posebnom segmentu godišnjeg izveštaja o poslovanju, kompanija detaljno prezentuje informacije o aktivnostima rekonstrukcije ili inoviranja postojećih tehnoloških procesa, proizvodnji biogasa kao obnovljivog izvora energije i kontinuiranom unapređenju energetske efikasnosti kroz optimizaciju upotrebe struje, vode i toplotne energije. Izgradnjom posebnog postrojenja za preradu otpadnih voda, kompanija postiže ispunjenje dva cilja – dobijanje prečišćene vode i biogasa kao obnovljivog izvora energije koji dalje koristi u tehnološkom procesu.

Upravljanje energijom, hemikalijama i minimiziranje industrijskog opasnog i neopasnog otpada integrisano je u ključne strateške ciljeve kompanije

iz oblasti proizvodnje plastičnih masa. Sledeći ekološke zahteve, kompanija kontroliše, meri i smanjuje emisije štetnih materija i sprovodi aktivnosti upravljanja tokovima otpada. Izveštaj o poslovanju kompanije sadrži specifikaciju operativnih troškova za 2021. godinu koji se odnose na merenje emisije zagađujućih materija u vodu i vazduh, monitoring kvaliteta podzemnih voda, ispitivanje kvaliteta zemljišta, zbrinjavanje i ispitivanje otpada. Takođe, kompanija objavljuje kvantitativne indikatore koji ukazuju na poboljšanje energetske efikasnosti i racionalniju upotrebu energije i pitke vode. Pored obaveznog izveštavanja u godišnjem izveštaju o poslovanju, kompanija objavljuje izveštaj o zaštiti životne sredine sa detaljnim informacijama o sprovedenim merenjima štetnih materija, efektima upravljanja i zbrinjavanja otpada, kao i projektima za unapređenje zaštite životne sredine.

Strateški pristup preduzeća koje se bavi proizvodnjom papira i kartona ogleda se u stalnoj proceni uticaja poslovanja na životnu sredinu i implementaciji inovativnih rešenja u proizvodnim procesima sa ciljem unapređenja životne sredine. Društvo je objedinilo pojedinačni godišnji izveštaj o poslovanju i izveštaj na konsolidovanoj osnovi u jedan dokument koji sadrži poseban segment koji se odnosi na ESG izveštavanje. Izveštaj o poslovanju kompanije koja proizvodi organske hemikalije uključuje kratku specifikaciju troškova uništavanja otpada i naknada za zagađenje i zaštitu životne sredine. Politika zaštite životne sredine kompanije koja obavlja delatnost proizvodnje veštačkih đubriva i azotnih jedinjenja podrazumeva monitoring, merenje i smanjenje ispuštanja zagađujućih materija u okruženje, korišćenje obnovljivih izvora energije i unapređenje upravljanja tokovima otpada. Opisno navođenje ekoloških aktivnosti za posmatrani obračunski period prikazano je u pojedinačnom godišnjem izveštaju o poslovanju. Kompanija iz oblasti proizvodnje grejnih tela objavljuje informacije o vrstama i protoku opasnog i neopasnog otpada u 2021. godini. Poslovne aktivnosti preduzeća iz sektora energetike štetno utiču na životnu sredinu kroz ispuštanje CO₂, SO₂ i NO_x u atmosferu, vodu i tlo. Kompanija opisno ukazuje na društvenu odgovornost u poslovanju i relevantnost merenja zagađujućih materija u okruženju izazvano poslovnim aktivnostima, ali bez iskazivanja kvantifikacije.

Iako se zakonska obaveza prikupljanja i prikazivanja nefinansijskih informacija primenjuje na izveštavanje za 2021. godinu, pojedine kompanije već duži niz godina izveštavaju o održivosti i dobrovoljno kreiraju izveštaj o održivom poslovanju čija je osnovna svrha transparentni prikaz aktivnosti sprovedenih u cilju obezbeđenja zaštite životne

sredine i doprinosa razvoju društva u kome posluju. Te kompanije su bile daleko spremnije da odgovore zakonskim zahtevima kreiranja nefinansijskog izveštaja. U odnosu na njih, preduzeća koja su prvi put pristupila sačinjavanju izveštaja suočila su se sa različitim izazovima naročito ukoliko nisu uspostavila adekvatne politike za upravljanje rizicima. Kako zakonska računovodstvena regulativa ne propisuje strukturu nefinansijskog izveštaja niti metodologiju koja će se primenjivati, pred kreatorima nefinansijskog izveštaja su bile različite dileme koje su se ticale ne samo forme izveštaja, već i nivoa transparentnosti ESG informacija. Kompanije koje primenjuju određenu metodologiju i pri koncipiranju izveštaja se vode smernicama standarda iz sfere ESG, transparentnije su u izveštavanju. Rezultati istraživanja koje su sveli Darnall i drugi pokazuju da izveštaji o održivosti kompanija koje primenjuju ESG smernice sadrže 39% više informacija o održivosti u odnosu na kompanije koje se pri kreiranju izveštaja nisu oslanjale na smernice u izveštavanju (Darnall et. al, 2022). Rezultati istraživanja 113 kompanija koje se kotiraju na Beogradskoj berzi potvrđuju da velike kompanije sa boljim finansijskim performansama i čiju reviziju finansijskih izveštaja su izvršila društva za reviziju koja pripadaju velikog četvorci (Big Four), beleže veću vrednost indeksa korporativne odgovornosti (Mijković et al., 2020). Upravo takve kompanije mogu poslužiti kao primer obveznicima nefinansijskog izveštavanja pri kreiranju nefinansijskog izveštaja.

Jedna od najčešće korišćenih međunarodno priznatih metodologija za sastavljanje nefinansijskog izveštaja je GRI metodologija koju promovise Globalna inicijativa za izveštavanje (Global Report Initiative – GRI). Ključne aktivnosti Globalne inicijative izveštavanja su usmerene na propisivanje pravila za izveštavanje o održivosti i promovisanje GRI standarda u cilju postizanja standardizacije i harmonizacije na globalnom nivou. GRI okvir uključuje obelodanjivanje svih uticaja koje kompanija ima na životnu sredinu, društvo i ekonomiju, kako pozitivnih, tako i negativnih, kao i merljivih indikatora koji se odnose na ekonomske performanse, životnu sredinu, zajednicu, radna i ljudska prava i odgovornost za proizvod (Marinković i Stevanović, 2022). Smernice iz GRI standarda omogućavaju kompanijama da razumeju svoje uticaje na okruženje i transparentno izveštavaju o implikacijama poslovanja na ekonomiju, životnu sredinu i društvo na uporediv način. Činjenica da ih primenjuje više od deset hiljada organizacija u preko 100 zemalja (Global Report Initiative, 2023), potvrđuje da su ostvarene dobre pretpostavke za uporedivost izveštaja u međunarodnim okvirima. Osim GRI stan-

darda, široku primenu u kreiranju nefinansijskih izveštaja imaju SASB (Sustainability Accounting Standards Board) standardi i Međunarodni okvir za integrisano izveštavanje (International Integrated Reporting Framework – IIFR) koji sadrži koncepte i principe relevantne za kreiranje integrisanog izveštaja (Damjanović, 2021).

Rezultati sprovedenog istraživanja potvrđuju da su dve analizirane kompanije iz prerađivačke industrije kreirale izveštaj o održivom poslovanju za 2021. godinu, a jedna izveštaj o zaštiti životne sredine. Izveštaj o održivom poslovanju jedne od dve kompanije koje su ga sačinile, kreiran je po GRI metodologiji. Inkorporiranjem GRI standarda u izveštaj o održivom poslovanju kompanija iz oblasti proizvodnje i prerade mleka osigurava viši nivo transparentnosti i merljivost obelodanih podataka. Kako su GRI standardi univerzalno primenjivi za sve vrste organizacija, obezbeđuje se uporedivost na globalnom nivou, bez obzira na veličinu i delatnost kompanije. Informacije u izveštaju za analizirani obračunski period se odnose na sve relevantne oblasti obuhvaćene GRI indikatorima. Lista GRI indikatora uključuje i ekološke indikatore vezane za nivo potrošnje i smanjenje potrošnje energije, potrošnju vode, direktnu emisiju gasova, energetski indirektnu emisiju gasova, smanjenje emisije gasova, vrste otpada i način odlaganja, kao i nepridržavanje zakona i propisa o zaštiti životne sredine. Kao osnovne ciljeve usmerene u pravcu unapređenja životne sredine kompanija navodi smanjenje emisije CO₂ i zagađujućih materija u vodi, optimalno korišćenje prirodnih resursa, manje generisanje otpada uz istovremeno povećanje procenta recikliranog otpada i povećanje upotrebe održive ambalaže. Istovremeno postoji velika posvećenost kompanije podizanju nivoa svesti zaposlenih o značaju održivog razvoja i zaštiti životne sredine.

Kako su sva analizirana društva razvrstana u velika pravna lica, ona su istovremeno i obveznici zakonske revizije finansijskih izveštaja. Pored seta redovnih i konsolidovanih finansijskih izveštaja, u Registru finansijskih izveštaja Agencije za privredne registre objavljuje se i izveštaj nezavisnog revizora kao potvrda usaglašenosti ili neusaglašenosti finansijskih izveštaja sa okvirom za finansijsko izveštavanje. Detaljnom analizom pojedinačnih izveštaja o reviziji kompanija koje su predmet istraživanja, zaključuje se da iskazano mišljenje revizora ne uključuje verifikaciju ostalih informacija prezentovanih u godišnjem izveštaju o poslovanju, kao i da je za njihovu istinitost i objektivnost odgovorno rukovodstvo kompanije. Ipak, revizori u procesu nezavisne verifikacije sagledavaju i ekološku zastupljenost u

poslovanju kod klijenta bez obzira na sektor u kome posluju (Vićentijević, Petrović, 2018). Obaveza revizora je da razmotri eventualne materijalne nedosljednosti između informacija u izveštaju o poslovanju i finansijskih izveštaja i proveri pripremljenost godišnjeg izveštaja u skladu sa Zakonom o računovodstvu. Informacije prezentovane u dostupnim godišnjim izveštajima o poslovanju analiziranih preduzeća u svim materijalno značajnim aspektima usklađene su sa finansijskim izveštajima za isti obračunski period. Takođe, revizori potvrđuju da su priloženi izveštaji o poslovanju kreirani u skladu sa Zakonom o računovodstvu. Za preduzeće koje je sastavilo izveštaj o održivosti po GRI metodologiji, usaglašenost sa GRI standardima proverena je od strane društva za reviziju.

ZAKLJUČAK / CONCLUSION

Koncept odgovornog ponašanja prema životnoj sredini i društvu sve više dobija na značaju zbog kontinuiranog suočavanja sa problemima prekomernog korišćenja prirodnih resursa, emisije zagađujućih materija, degradacije zemljišta i ekosistema. Identifikovanje poslovnih aktivnosti koje mogu imati negativan uticaj na okruženje, analiza rizika poslovnih procesa na životnu sredinu i sprovođenje različitih mera u cilju redukovanja uticaja neophodno je kako bi se sačuvala i unapredila životna sredina za buduće generacije. Usled svega navedenog, u radu je sprovedena analiza nivoa i kvaliteta objavljenih nefinansijskih informacija odabrane grupe preduzeća koja su svrstana u velike zagađivače. U fokusu analize su velika preduzeća koja pripadaju sektorima osetljivim na probleme životne sredine.

Rezultati sprovedene analize nefinansijskih informacija objavljenih u godišnjim izveštajima o poslovanju ukazuju da je održivost i odgovoran odnos prema životnoj sredini neizostavni deo poslovanja svih analiziranih kompanija. Uvođenje zakonske obaveze nefinansijskog izveštavanja za kompanije koje su predmet analize, uticalo je na povećanje transparentnosti informacija o aktivnostima koje su sprovode u cilju unapređenja životne sredine i dosprinosu razvoju zajednice u kojoj posluju. Vođena ekološkim principima u poslovanju, analizirana društva objavljuju informacije o monitoringu zagađujućih materija, održivom korišćenju prirodnih resursa, stepenu reciklaže i propisnom zbrinjavanju otpada, kao i povećanju nivoa svesti zaposlenih o važnosti unapređenja zaštite životne sredine i održivog razvoja. Ipak, većini analiziranih kompanija je svojstveno kvalitativno izveštavanje ili objavljivanje oskudnih kvantitativnih informacija o uticajima poslovanja na okruženje i aktivnostima ulaganja u životnu sredinu. Samo četiri analizirana

preduzeća objavljuju detaljne kvantitativne ekološke informacije i eko-indikatore. Pored zakonske obaveze ESG izveštavanja, dva preduzeća iz prerađivačke industrije kreiraju i objavljuju izveštaj o održivom poslovanju, pri čemu samo jedno u skladu sa međunarodno priznatom GRI metodologijom koja osigurava merljivost obelodanjenih podataka, viši nivo transparentnosti i globalne uporedivosti.

LITERATURA / REFERENCES

- [1] Agencija za privredne registre Republike Srbije, Registar finansijskih izveštaja pravnih lica i preduzetnika, dostupno na: <https://pretraga2.apr.gov.rs/unifiedentitysearch>
- [2] Agencija za zaštitu životne sredine (2023). Nacionalni registar izvora zagađivanja, <https://www.nriz.sepa.gov.rs/TeamsPublic/teamssr.aspx?FormName=PRTRPublicForm>
- [3] Agencija za zaštitu životne sredine (2023). Lista PRTR postrojenja, <http://77.46.150.218/prtrportal/lista-prtr-postrojenja-u-srbiji?lang=en>
- [4] Global Report Initiative (2023). The global standards for sustainability reporting, dostupno na: <https://www.globalreporting.org/standards/>
- [5] Damjanović, S. (2021). Korak po korak do nefinansijskog izveštaja, Forum za odgovorno poslovanje, Smart Kolektiv, dostupno na: <https://smarkolektiv.org/aktuelnosti/prirucnik-za-kompanije-korak-po-korak-do-nefinansijskog-izvestaja/>
- [6] Darnall, N., Ji, H., Iwata, K., Arimura, T. H. (2022). Do ESG reporting guidelines and verification enhance firms' information disclosure? *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 29(5), 1214-1230, dostupno na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/csr.2265>
- [7] European Union (2014). Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?Uri=CELEX:32014L0095&from=EN>
- [8] Jovanović Škarić, K. (2013). Finansijsko izveštavanje o ulaganjima u zaštitu životne sredine, *Acta Economica*, 11(18), 83-104, dostupno na: <https://doisrpska.nub.rs/index.php/actaeconomica/article/view/1156>
- [9] Kemp, R., Arundel, A., Rammer, C., Miedzinski, M., Tapia, C., Barbieri, N., Turkeli, S., Bassi, A.M., Mazzanti, M., Chapman, D., Diaz Lopez, F., McDowal, W. (2019). Measuring od eco-innovation for a green economy, *Schwerpunkt Nachhaltigkeit*, 391-404, dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/341251416_Measuring_eco-innovation_for_a_green_economy
- [10] Marinković, G., Stevanović, S. (2022). Ekološke informacije i eko-inovacije u funkciji društvene odgovornosti preduzeća u Srbiji, tematski zbornik *Nauka i inovacije kao pokretači privrednog razvoja*, Institut ekonomskih nauka, Beograd, 72-88
- [11] Marinković, G. (2021). Izveštavanje o zaštiti životne sredine u savremenom poslovnom ambijentu (Praksa u Srbiji), *Ecologica*, 28(102), 173-179
- [12] Mijoković, M., Knežević, G., Mizdraković, V. (2020). Analysing the link between CSR reporting and financial performances variables of Belgrade Stock Exchange Companies, *Teme*, 44(4), 1369-1389
- [13] Stevanović, S., Belopavlović, G., Lazarević-Moravčević, M. (2014). Obelodanjivanje informacija o zaštiti životne sredine: praksa u Srbiji, *Ecologica*, 32(76), 679-683
- [14] Vićentijević, K., Petrović, Z. (2018). Ekološko pitanje kao jedno od ključnih pitanja revizije finansijskih izveštaja, *Ecologica*, 25(89), 146-150
- [15] Wang, H., Khan, M.A.S., Anwar, H., Shahzad, F., Adu, D., Murad, M. (2021). Green Innovation Practices and Its Impacts on Environmental and Organization Performance, *Frontiers of Physiology*, 11, 1-15, dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/348564484_Green_Innovation_Practices_and_Its_Impacts_on_Environmental_and_Organizational_Performance
- [16] Zakon o računovodstvu, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 73/2019.